

בריאות הפה לילדים עם צרכים מיוחדים בישראל

פרופ' יוסף שפירא* D.M.D מנהל המרכז לטיפול בריאות הפה והשיניים בשלוח

גב' בינה ששון RDH, שיננית המרכז

Helen - The Journal of Human Exceptionality : בכתב העת 2024 בפברואר

"Bringing Oral Care to Children with Special Needs in Israel"

תורגם לעברית ע"י יחידת מכלול – קרן שלם, אפריל 2024

אנשים עם מוגבלות מהווים כיום כ-20% מהחברה הישראלית ומונים למעלה מ-1.5 מיליון איש (1). שכיחות הנכות באוכלוסייה דומה למדינות אחרות (לדוגמה 26% בארצות הברית) אוכלוסיית האנשים עם מוגבלויות משתרעת על פני כל העדות, הדתות והמגזרים החברתיים-כלכליים.

"בעולם, ננקטו צעדים לתמיכה באוכלוסייה זו, בין עם הקצמים חוקיים המעצימים אנשים עם מוגבלויות, ובין עם פיתוח תוכניות חינוכיות וטיפוליות לבעלי מוגבלויות".

שלוח, האגודה הישראלית לטיפול ושילוב של אנשים עם מוגבלות, הוקמה בשנת 1990 כדי לתת מענה לכל קשת הצרכים של אדם עם מוגבלות ומשפחתו. שלוח מספקת מסגרת טיפולית לכל שלב בחיים, והיא מיועדת לתת מענה לאתגרים איתם מתמודדים יחידים ומשפחתם לאורך מחזור החיים. שלוח הוקמה על ידי קלמן ומלכי סמואלס, הורים לילד עם מוגבלות, ובמטרה לטפל באתגרים הספציפיים שעומדים בפני משפחות בטיפול בילדם עם המוגבלות.

אחד האתגרים המאפיינים את אוכלוסיית האנשים עם מוגבלות הוא הקושי בשמירה על היגיינת הפה.

סקר משנת 2020 שהתקיים בקרב 300 הורים לילדים עם תסמונת דאון בארה"ב, הראה כי 50% מהילדים לא צחצחו שיניים כל יום (2). הורים מציינים אתגר עצום בהשגת שיתוף הפעולה של ילדם בצחצוח שיניים - אתגר שעמו מתמודדים הורים רבים, אשר מחמיר עוד יותר כאשר מדובר בילד עם מוגבלות. מאחר שהורים אלו מתמודדים עם אחריות ואתגרים יומיומיים רבים בגידול ילדם עם המוגבלות, אפשר להבין כי היגיינת הפה שלהם לא נמצאת בעדיפות עליונה.

"מחקרים הראו כי יש צורך אמיתי בשיפור בריאות הפה, במיוחד עבור ילדים עם מוגבלויות, הנמנים עם האוכלוסייה המוחלשת בחברה שלנו" (3). לפי מחקר משנת 2009 בארצות הברית, 81% מהילדים עם צרכים מיוחדים שנזקקו לטיפול רפואי, זקוקים לשיפור בטיפול שיניים מניעתי. בנוסף, טיפול שיניים נותר הצורך הבריאותי הכי פחות מסופק בקרב ילדים עם צרכים רפואיים מיוחדים (4).

אצל אנשים עם מוגבלות קיימת שכיחות גבוהה יותר של מחלות הפה והשיניים. אוכלוסייה זו מתמודדת עם קושי רב יותר לקבל טיפול שיניים לעומת האוכלוסייה הכללית (5). עששת היא המחלה הזיהומית הכרונית המובילה בקרב ילדים, שכיחה יותר מאסטמה והשמנה, ומשפיעה על כמחצית מהילדים בארה"ב עד גיל 6 (6).

מחקרים אחרונים מראים שמחלות פה, ובמיוחד מחלות חניכיים, קשורות למחלות כלליות כמו סוכרת ומחלות חום. ריבוי חיידקי הפה והנטייה השברירית לזיהומים של אנשים עם מוגבלות, מעמידים את בריאותם בסיכון מוגבר. (7,8).

הזמינות והאפשרויות השונות של שירותים סוציאליים בתוך קהילות נורמטיביות הביאו לשינוי חיובי בהעדפתם של המשפחות לגדל את ילדם בעל המוגבלות, בבית ולא במוסדות (9). עם זאת, ברגע שהם מתגוררים בבית עם המשפחה, אנשים עם מוגבלות ובני משפחותיהם מוצאים שתשתית הטיפול המיוחדת אינה נגישה ואינה משתלמת.

ככזה, מחקרים בארץ ובעולם מגלים דיכוטומיה אירונית - אנשים עם מוגבלות שגדלים בבתיים סובלים מסיכונים גבוהים יותר לבריאות הפה מאשר עמיתיהם הממוסדים, מכיוון שהם נוטים פחות לקבל הדרכה ייעודית להיגיינת הפה מאשר עמיתיהם הממוסדים, וכך הם נמצאים בסיכון גבוה יותר לפתח עששת (6). מרפאת הדרכה להיגיינת הפה שלוחה (OHTC) של יוזמת בריאות הפה לכולם (OHEV) ממלאת את החלל הקריטי הזה. OHEV, המילה העברית לאהבה, הוקמה בתוך שלוחה כדי לתת מענה לצרכי היגיינת הפה העדכניים ביותר של האוכלוסייה עם מוגבלות בישראל. באמצעות חינוך, טיפול שיניים מיוחד והכשרה פרטנית להיגיינת הפה, תכנית OHEV מעצימה ילדים עם מוגבלויות ובני משפחותיהם לשפר את בריאותם ואת הפוטנציאל להכלה חברתית.

"תכנית OHEV היא נכס ייחודי של המרכז הלאומי שלוחה ומרפאת השיניים הראשונה מסוגה לקהילת הנכים בישראל, תוך התמקדות בשיטות היגיינת הפה הנכונות למניעת הצורך בטיפולי שיניים פולשניים".

מדיניות המרפאה נוקטת בגישה של רפואה מונעת כדי לעודד את בריאות הפה לכל החיים של אנשים עם מוגבלות ולשפר את איכות חייהם. באמצעות התכנית, מציעה שלוחה סמינרים חינוכיים דינמיים לילדים עם

מוגבלות כמו גם למטפלים בהם, וכן טיפול ייעודי להיגינת שיניים והכשרה פרטנית להיגינת הפה בהתאם לצרכיו של כל משתתף, והכל ללא עלות לילד או למשפחתו.

רופאי השיניים והשינניות של OHEV עובדים עם המחנכים, המטפלים וההורים על מנת לפתח מנגנונים חדשניים בהתאמה אישית, כמו מברשות ומשחות שיניים שהותאמו במיוחד לשגרת היגינת הפה של הילד. התוצאות של התערבויות אלה מאפשרות למשפחות לשלב את השמירה על היגינת הפה בשגרת היום של ילדן, ומונעת טיפולי שיניים בסיכון גבוה והוצאות מיותרות.

המרפאה נגישה לחלוטין לנכים וכוללת כיסאות שיניים וכיורים מעוצבים בגבהים שונים המתאימים לכל הגילאים והיכולות.

יזמת OHEV בשלווה מאוגדות ומבוססות סביב שלוש תכניות מגיל לידה ועד גיל 21.

התערבות מוקדמת בנושא בריאות הפה

תכנית 'אני ואמי' של שלוה מעניקה מסגרת ייחודית לתינוקות עם מוגבלויות, המתאימה לקבלת טיפול שיקומי שבועי מקיף, וכן סיוע לאימהות במתן תמיכה וכלים מעשיים לטיפול בילדן עם המוגבלות. בהקשר של תכנית זו, צוות רפואת השיניים של תכנית OHEV מעביר סמינר חודשי ל- 25-30 אימהות עם תינוקותיהן תוך התמקדות באבני הדרך ההתפתחותיות הדנטליות הבאות:

- התפתחות השיניים ותהליך בקיעת השיניים (הזלת ריר, כאבי חניכיים, חום וכו').
- הנחיות להרגלי תזונה בריאים (ללא סוכרים לפני השינה).
- הנחיות לתזונה בריאה (פחות סוכרים).
- טיפול ביתי של היגינת הפה לתינוקות (מברשת שיניים רכה, מטלית רטובה, גזה וכו').

תכנית לגיל הפעוטות והגן (גילאי 1-6)

מודל הליבה של תכנית OHEV מתמקד בכ- 130 ילדים המהווים חלק מתוכניות הצהרונים, הפעוטונים והגן שלנו. לתוכנית זו 5 רכיבים:

1. הדרכה חינוכית:

צוות מרפאת השיניים מקיים מפגשים עם הפעוטות והילדים הצעירים בכיתות מותאמות גיל וסוג מוגבלות, ובאמצעות משחקים קבוצתיים, הדגמות ופעילויות, מלמדים אותם ה צחצוח שיניים נכון ושיטות לשמירת היגינת הפה (איורים 1 ו-2).

איור 1 - 2: באמצעות סמינרים, משחקי קבוצה והדגמות, ילדים לומדים כיצד נכון לצחצח שיניים.

2. פיתוח מיומנויות מעשיות:

במהלך סדרה של מפגשים אישיים, השיננית שלנו עובדת עם הילדים והצוות כדי למפות את הצרכים והאתגרים הדנטליים של כלאחד. לאחר מכן הם מפתחים פתרונות פרטניים, לרבות יצירת כלים המסייעים לפתיחת פה ממושכת, מתן טעמים שונים של משחת שיניים, ובניית מברשות שיניים בממדים לא אופייניים כדי להתאימם למגבלות התנועתיות של כל ילד (איורים 3-5).

איורים 3-5: שיננית עובדת באופן אישי עם הילדים והצוות כדי למפות את צרכי השיניים והאתגר של כל ילד

איור 6: יצירת כלים מסייעים "תוצרת בית" לפתיחת פה ממושכת - מעצור דלת גומי מעוקר.

3. השכלת המטפלים:

התכנית כוללת הכשרת מטפלים ומחנכים מתחום החינוך המיוחד (כגון גננות, קלינאי תקשורת, מחנכים בחינוך המיוחד) ליישם שגרות תרגול בריאות הפה בכיתה ובלוח הזמנים היומי של תוכניות שלוה (למשל: צחצוח שיניים שגרתי לאחר ארוחת הבוקר) (איורים 7-9).

איור 7 - 9: יישום שגרות תרגול בריאות הפה בכיתה ובלוח הזמנים היומי על ידי מחנכים ומטפלים מיוחדים.

4. ביקורים רבעוניים במרפאה:

הילדים מקבלים מריחה רבעונית של לכה פלואוריד על ידי רופא שיניים מומחה לילדים (איור 10). משחת פלואוריד זו המשחררת פלואוריד באופן איטי הוכיחה כמפחיתה את התחלואה בעששת בשיניים עד 98% (10).

איור 10: מריחה רבעונית של לכה פלואוריד.

5. פורום הורים:

צוות מרפאת השיניים של OHEV מארח אירוע שנתי להורים, למשתתפי תכנית שלווה וילדיהם עם מוגבלויות, לצורך הפנמת החשיבות של פיתוח שגרת היגיינת פה בריאה. הורים וילדים מקבלים מידע והדרכה מעשית בנוגע לאכיפת היגיינת הפה היומיומית כחלק משגרת היום יום בבית. הורים מודרכים כיצד להתמודד עם אתגרי צחצוח שיניים בבית, כמו מתן עדיפות לצחצוח השיניים לפני השינה.

6. תוכנית לגיל בית ספר (גילאי 7-21)

תכנית הפעילות לאחר בית הספר מביאה למעלה מ-250 ילדים ומבוגרים צעירים לשלווה מדי יום אחר הצהריים, כדי להשתתף במגוון פעילויות פנאי וטיפול בקמפוס שלנו. במסגרת תכנית זו, המשתתפים מקבלים הדרכה מרעננת בשגרת היגיינת הפה בנוסף לבדיקות הפה ולמריחת לכה פלואוריד.

יזמות בריאות הפה המונעת של OHEV זכו להצלחה רבה מאז הקמת המרפאה שלנו לפני שבע שנים. התוצאות משקפות את המודעות והמעורבות של יותר ויותר הורים בביסוס הרגלי היגיינת פה חיוביים, המסייעים לילדיהם עם מוגבלויות להימנע מטיפול שיניים פולשניים יותר בהמשך הדרך. כל צוות המחנכות והמטפלים בשלווה למדו על חשיבות השמירה על בריאות שיני הילדים והפכו שותפים להורים בהקפדה על הרגלים בריאים, כך שיהוו עמוד תווך בשגרת חיי היום יום של הילדים. תוכנית OHEV בשלווה היא יוזמה חשובה המשלימה את מגוון תוכניות מחזור החיים של שלווה, ומציבה בסיס איתן לשגרת היגיינת הפה מהינקות, הילדות ועד לקראת הבגרות.

בחברה המונעת על ידי חשיבות ערכי האסתטית של ימינו, יוזמת בריאות הפה של שלוחה משפרת את הבריאות והמראה של משתתפי התוכנית שלנו ומעודדת באופן חיובי את ההכללה החברתית המוצלחת שלהם.

באמצעות מרכז שלוחה, הסניף החינוכי של הארגון חולק את המחקר והידע שלנו, ומציג את תוכניות הטיפול וההכללה הייחודיות לשלוחה, כולל OHEV, כמודלים שניתן לשכפל. על ידי הדגשת הצורך בנגישות מוגברת לשירותי בריאות הפה עבור אנשים עם מוגבלויות, ועל ידי הצגת המודלים החינוכיים וההתערבויות הפרוגרמטיות שלנו, שלוחה מקדמת הטמעה של הנושאים הקשורים לבריאות הפה, ומגיעה לאנשים, קהילות וארגונים הרבה מעבר לכותלי המרכז שלנו.

* פרופ' יוסי שפירא הינו פרופ' מן המניין, מומחה לרפואת שיניים לילדים, לשעבר מנהל המחלקה לרפואת שיניים לילדים, בפקולטה לרפואת שיניים של האוניברסיטה העברית וביה"ח הדסה, ירושלים וכן מנהל המרכז לטיפול בריאות הפה והשיניים בשלוחה.

רשימת מקורות:

1. Barlev L, Keren-Abraham Y, Haber Y and Admon-Rick G, Editors: "People with Disabilities in Israel 2017". Myers-JDC-Brookdale institute for Research on Disabilities and ministry of Justice Commission for Equal Rights of People with Disabilities.
2. Stein-Duker LI, Richter M, Lane CJ et al. "Oral Health Experiences and Challenges for Children with Down Syndrome: Reports from Caregivers". Pediatric Dentistry 2020; 42: 430-5.
3. Shapira J, Efrat J, Berkey D, Mann J. "Dental health profile of a population of mental retardation in Israel." Journal of Special Care in Dentistry: 1998; 18:4, 149-155.
4. Lewis CW. "Dental care and children with special health care needs: A population-based perspective". Acad Pediatr 2009; 9:420-6.
5. Glassman P, Miller C. "Dental disease prevention and people with special needs." Journal of the California Dental Association, 2003.
6. Donly K. "A national children's dental health month, letter from AAPD president", 2023
7. Tiller S, Wilson KI, Gallagher JE. "Oral health status and dental service use of adults with learning disabilities living in residential institutions and in the community." Community Dent Health: 2001; 18:167-71.
8. Preshow, PM. "Periodontal disease and diabetes." J Dent: 2009; 37(8): 575-7.
9. Sigal Alison "Time to Improve Access to Oral Health Care for Persons with Special Needs." J Can Dent Assoc 2009; 75(7):517-9.
10. Weintraub JA, Ramos-Gomez F, Jue B et al. "Fluoride varnish efficiency to prevent early childhood caries". J Dent Res 2006; 85:172-6